

DIN NOU DESPRE ISM II 165 = IByz 370A*

SORIN OLTEANU**

Rezumat. Autorul prezintă o mai bună fotografie a inscripției, aflată în fișa monumentului de la Institutul de Arheologie „V. Pârvan”. El confirmă faptul că primul nume, cel al femeii, este Αντιγόνα, nu Αντιγόνη, iar pentru numele următor propune lectura Αυλοζανις, cu Z retrograd, în loc de Αυλοσανις. Pentru primul cuvânt din r. 2, citit de editor [γυ] νη, autorul constată că singura lecțiune acceptabilă este ζη „(este) în viață”. Se observă apoi că textul este organizat de o parte și de alta a unei axe verticale de simetrie, astfel încât trebuie citit în stânga Αντιγονα ζη („Antigona fiind în viață”), iar în dreapta Αυλοζανις Σευθη (numele complet al soțului defunct), un trac venit probabil din *Thracia propria*, căci numele în *-zenis* sunt practic absente în Tracia de la Propontidă. În final, autorul susține proveniența monumentului de la Byzantium, discutând argumentele în sprijinul acestei origini.

Cuvinte cheie: Aulozanis, Antigona, epigrafie, onomastică, trac, zenis, banchet funebru.

În cele două culegeri de inscripții de la Tomis pe care le-a îngrijit, *Tomitana* și *ISM II*, Iorgu Stoian afirmă că stela funerară care constituie obiectul prezentei note epigrafice ar fi fost găsită la Constanța, „nu se știe precis unde”. Ea se află azi în lapidariul Institutului de Arheologie „V. Pârvan” din București (depozitul Muzelului Național de Antichități) cu nr. de inventar L 585¹. Este vorba de o stelă de calcar care are în centru, într-un *naiskos*, un basorelief înfățișând scena „banchetului funebru”²: în partea dreaptă, pe o *kline*, se află un bărbat, evident defunctul, ținând în mâna dreaptă o *corona immortalitatis* și în cea stângă un bol. În partea stângă, șezând pe o bancă lângă *kline*, se află soția defunctului. În fața celor două personaje este o *mensa tripes*, cu picioare zoomorfe, a căror formă se

* Mulțumesc lui Dan Dana și lui Florian Matei-Popescu pentru observațiile critice și sugestiile făcute în referatele (peer-reviews) lor la acest articol. Mulțumesc de asemenea lui Dragoș Halmagi pentru importantul ajutor oferit în această investigație.

** Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, București; e-mail: sorin.olteanu@soldm.com.

¹ ISM II, 193-194, nr. 165, (cu fotografie inutilizabilă). Numărul de inventar nu este însă L 685, cum apare în ISM II, printr-o inadvertență. Vezi încă *Tomitana*, 202, nr. 1, pl. LIV (cu fotografie bună). Fișa acestei inscripții, pe care o voi mai cita în acest articol, a fost întocmită de G. Bordenache, probabil prin 1960-1961, înainte de apariția volumului *Tomitana*.

² Mihailov în IGB folosește sintagma *cena funebris*. În lucrările moderne, motivul este numit deseori *nekrodeipnon* (necrodipnon), dar grecii înșiși îi spuneau *περιδειπνον*.

întâlnește în numeroase alte inscripții ce conțin același motiv, și pe care se află câteva (două?) fructe rotunde. Lipite de marginile laterale ale scenei se află două figuri înfățișate cu o statură mult mai mică decât cea a protagoniștilor, probabil niște slujitori: în stânga o femeie drapată, iar în dreapta un băiat cu picioarele încrucișate. Sub scena banchetului funerar este cioplit, în relief, un cal mergând spre dreapta, iar deasupra ei este un text, pe două rânduri.

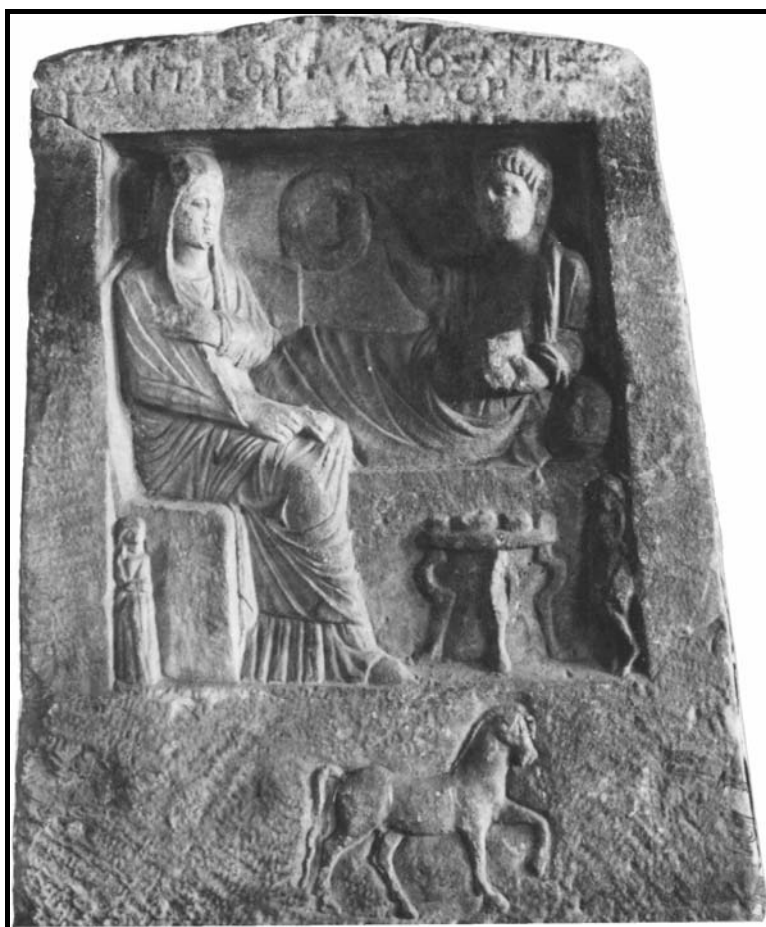

Fig. 1. Imaginea monumentului, după fișa din lapidariul MNA (L 585).

§1. Textul.

După Stoian, cele două rânduri în grecește de pe frontonul monumentului s-ar citi:

r1. Ἀντιγόνη Αυλοσανις

r2. [γυ]νή Σεύθη

text pe care editorul îl traduce

Antigone Aulosanis, soția lui Seuthes.

Această lectură și traducere ridică însă mari dificultăți³, din care editorul nu amintește decât „turnura” cu presupusul [γυ]νή înaintea numelui soțului. În realitate, dificultățile sunt mai numeroase și mai mari, și tocmai de aceea citirea și interpretarea acestui text au suferit în ultimele decenii mai multe emendări în diferite ediții de inscripții și lucrări epigrafice. Voi discuta elementele textului pe rând.

§2. Numele femeii: Ἀντιγόνα. Łajtar observă foarte bine că vocala finală a numelui femeii nu este H, ci A, așadar Ἀντιγόνα, după ce Pfuhl-Möbius citiseră Ἀντιγον--⁴, iar Stoian Ἀντιγόνη⁵. Ceea ce se vede pe piatră în finalul numelui este

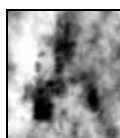
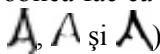

Fig. 2. Litera finală a numelui femeii

un rest care nu seamănă bine nici cu A, nici cu H. Cu toate acestea, barele verticale mai degrabă neparalele și bara interioară oblică fac ca el să fie mai ușor de atribuit unui A (ale cărui forme în inscripție sunt) decât unui H (scris , cu verticalele strict paralele), așa cum se vede în reconstituirea de mai jos:

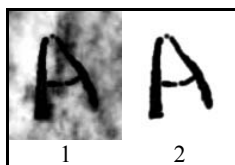

Fig. 3. Reconstituirea lui A final în numele Ἀντιγόνα

Cât despre „litera” (Buchstabe) pe care Łajtar crede că o vede înaintea numelui, ea este în mod cert o *hedera* de forma , așa cum o înțelege și o desenează G. Bordenache pe fișa inscripției. Pentru varianta dorică Ἀντιγόνα a acestui nume pledează și statisticile acestui nume, cf. §7, pct. 2 și 2 bis.

³ Bordenache 1965, 256, nota 10: „*la lettura... non è accettabile*”.

⁴ Despre transcrierea Ἀντιγον-- Łajtar spune că este „wohl aus Versehen”, gândindu-se probabil că mai jos Pfuhl și Möbius scriu Ἀντιγόνη. Cred însă că prima formă (Ἀντιγον--) este menită să arate incertitudinea literei finale, în timp ce a doua reproduce „în orb” citirea lui Stoian.

⁵ Cf. și Olteanu 2004/2007 și Dana 2006.

§3. Numele bărbatului: Αυλοζανις. Datorită deteriorării în timp a câmpului scris și a lipsei unei fotografii de bună calitate, toți editorii au citit al doilea nume din r. 1 Αυλοσζανις. Însă litera a 5-a a acestui nume este nu un Σ, ci un Z retrograd (Σ)⁶, formă mai clar vizibilă pe noua fotografie:

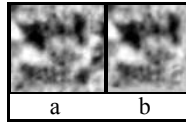

Fig. 4. Z retrograd în numele Aulozanis.

Această literă nu este un Σ mai înghesuit și mai neclar. Punctul închis la culoare din dreapta jos (vizibil în fig. 4a), ce pare la prima vedere apexul barei inferioare a unui Σ, este în realitate capătul barei oblice stângi a lui Α, astfel încât el nu aparține literei de care ne ocupăm; aceasta are deci forma din fig. 4b și nu poate fi altceva decât un Z retrograd, interpretare pentru care pledează câteva argumente cu putere:

a) Litera în cauză este trasată în mod diferit față de Σ. Acesta, care apare în inscripția noastră de două ori, are formele Σ (în Αυλουζανις) și Σ (în Σευθη). În ambele cazuri observăm că o caracteristică a acestei litere este unghiul făcut de barele mediane: el este clar vizibil, poziționat la mijlocul înălțimii dintre cele două brațe horizontale și, mai ales, cu vârful retras, nu de aceeași lungime cu barele horizontale. Bara inferioară a acestui unghi, clar vizibilă, este chiar un semn distinctiv al lui Σ, care îl deosebește de Z:

Fig. 5. Bara inferioară a unghiului interior la Σ.

În litera de care ne ocupăm aici, și care are forma Σ, această bară lipsește. Umbra ce pare a fi unghi median nu este retrasă, ci, dimpotrivă, ea este de lungimea barei horizontale de sus. Ceea ce se vede pe piatră este deci ori un Z retrograd tipic (de forma Σ, ca în fig. 6), ori unul de forma unui S latin (S), ca în rândul 2 (v. mai jos pct. b).

Fig. 6. Z retrograd în inscripția IGB IV 2226:
[ΔΙ]ΣΑΣΕΝΕΟC = [Δι]ζαζενεος

⁶ Olteanu 2004/2007.

b) Dovada că lapidul nostru îl scria pe Z orientat invers (retrograd) este oferită de primul cuvânt din r. 2 care, cum voi arăta mai jos, nu poate fi citit decât ζῆ, a cărui primă literă este fără dubiu un astfel de Z inversat, având forma S, asemănătoare unui S latin (v. infra, §4 cu fig. 7).

c) În sfârșit, cu greutate îmi pare și următorul argument statistic: în timp ce varianta ζανις a formantului onomastic trac *zenis* apare și în alte atestări cam din aceeași perioadă (sec. I – începutul sec. II p. Chr.)⁷, varianta σανις din presupusul Αυλοσανις ar constitui un *hapax*⁸.

În privința aparținătorului, este exclus ca Aulozanis să fie patronimul Antigonei în genitiv⁹, astfel încât să traducem *Antigona a lui Aulozanis*. Acesta este și motivul pentru care I. Stoian a apreciat că el trebuie să fie un al doilea nume al femeii, presupunând astfel că ea ar fi avut „un nume dublu”¹⁰, prin urmare un nominativ feminin. Însă în niciuna din cele circa 185 de atestări ale sale¹¹, formantul onomastic *zenis* – sau vreuna din variantele sale – nu apare în vreun nume de femeie. Lucrul acesta nici nu este de așteptat în descoperiri viitoare, căci în limba tracă *zenis* trebuie să fi însemnat „băiat”¹². Iată deci că, departe de a fi „clară”¹³, lectura primului rând trebuie neapărat schimbată, căci *Aulozanis* trebuie separat de *Antigona*.

§4. ζῆ. Ceea ce a derutat în citirea rândului 2 a fost probabil faptul că prima literă vizibilă se află mult mai în interior decât începutul rândului de deasupra. Acesta trebuie să fie motivul pentru care Stoian a presupus că unele litere s-au șters și că ceea ce se vede pe piatră din acest cuvânt ar putea fi eventual un rest de cuvânt, mai exact NH din [γυ]νῆ. În realitate, primul cuvânt din acest rând este alcătuit numai din cele două litere care se văd, căci înaintea lor suprafața inscripției nu este ștersă, ci intactă; acolo nu a fost scris nimic. Motivul pentru care cuvântul

⁷ Αυλουζανις [gen. Αυλουζανιδος] în IMS I 113; Διτουζανις în O.Krok. 1. 24 și 31, ambele din anul 109, Δαρδιζανις (dat. [Δα]ρδιζανι) în O.Max. inv. 608, de la începutul sec. II p. Chr., după Cuvigny *Coresp.*

⁸ Și Stoian observă, în ISM II, p. 194, că o formă Αυλοσανις nu există în niciuna din lucrările de tracologie pe care le citează. Ea nu apare nici în variantele latinești ale numelor formate cu *zenis*, care cunosc mai multe forme cu [s], anume *-sanus*, *-senus* și *-senis*. Ca principiu, este de evitat acceptarea unor forme unicate pe baza unor lecturi dubioase.

⁹ Contrar lui A. Lajtar (IByz 252) și C. Brixhe (Brixhe 2001), care văd în Αυλοσανις un „avatar” (Brixhe) al unui Αυλοσανεος ori Αυλουσάνιος.

¹⁰ Bordenache 1965, 256, nota 10: *Lo Stoian crede che si tratta di un nome doppio, Antigone Aulosanis.*

¹¹ Un studiu asupra acestui formant onomastic trac va fi publicat într-un număr viitor al revistei SCIVA.

¹² Întocmai ca în letonă, unde coradicalul *zēns* înseamnă „băiat”. Din aceeași rădăcină (IE *g'enes, de la *g'en- „a purta (în pântec) > a naște”), lit. *žentas* înseamnă „ginere” (cf. lat. *gener*), adică „fiu prin alianță”, cf. eng. „son-in-law”. Ca formant onomastic secund, *-genes* formează nume compuse tipic masculine și în tracă (-ζενις + var.), și în greacă (-γένης).

¹³ I. Stoian: „... citirea primului rând o socotim clară” (*Tomitana*, p. 202 = ISM II p. 193).

nu se află în extrema stângă a rândului este acela că lapicidul l-a scris în mod intenționat la mijloc, sub numele de deasupra, cum voi arăta imediat.

Prima dintre cele două litere vizibile nu este în niciun caz N, fapt observat mai demult¹⁴. Când a întocmit fișa inscripției, Bordenache a citit aici ΣΠ¹⁵, o lectură categoric mai în concordanță cu ceea ce se vede pe piatră decât [γυ]νή. Datorită dificultății citirii, Pfuhl-Möbius reproduc lectura lui Stoian, în vreme ce Łajtar preferă să nu dea nicio lectură. Robert însă, care a văzut piatra, citește ZH¹⁶ și interpretează ζῆ (pers. a III-a a lui ζάω) „este în viață”. Deși menționată de I. Stoian doar în treacăt, această lectură a lui L. Robert este totuși singura admisibilă. Cum cuvântul în cauză are numai două litere, iar a doua este cu certitudine η, nici nu se putea citi altcumva decât ζῆ, chiar dacă prima literă ar fi lipsit cu totul de pe piatră. Însă fotografia confirmă pe deplin interpretarea lui L. Robert, căci ceea ce se vede în acest loc pe inscripție este într-advăr un Z retrograd¹⁷, ca și cel din Αυλοζανις de mai sus:

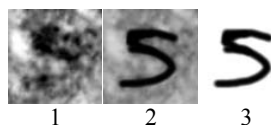

Fig. 7. Litera Z retrogradă din r. 2 (în cuv. ζῆ)

Un argument deloc de neglijat în sprijinul lecturii ζῆ '*fiind în viață*' este de natură iconografică. În inscripțiile în care este înfățișată *cena funebris* și în care o femeie este așezată lângă *kline*, pe care este întins de regulă un bărbat (alteori doi sau mai mulți), monumentul este pus de femeia supraviețuitoare (de cele mai multe ori soție, mai rar fiică sau mamă), pentru unul sau mai mulți bărbați (soți, fii, tați) decedați.

§5. Σευθη. Cât privește ultimul nume, Σεύθη, el este corect citit¹⁸. Deși neîntâlnit ca genitiv în alte inscripții¹⁹, Σεύθη aparține unui tip numit în unele gramatici „genitiv elenistic”, format prin înlăturarea ζ-ului final din nominativele sigmatice²⁰. Trebuie observat, însă, că în Tracia acest mod de formare a genitivului

¹⁴ Bordenache 1965, 256, nota 10: „la lettera prima dall'η non è certamente una v”.

¹⁵ ΣΠ, scris cu cerneală albastră, a fost corectat ulterior la ZH, cu cerneală roșie, probabil chiar de dna Bordenache.

¹⁶ Apud Bordenache 1965, 256 (fără referință), citată și de Stoian.

¹⁷ Nu este un *zeta* arhaic, „cu două bare orizontale”, cum sugera Dana *Coresp.* Este clar vizibil pe fotografie Z-ul retrograd, apropiat de forma unui S latinesc.

¹⁸ În ciuda temerii, mai degrabă retorice a lui Stoian.

¹⁹ Σευθη mai apare ca dativ (FD III-6 132, r. 8 și *IKlaud* 160) și vocativ (*SEG* XXVI 1584 la Kommagene și *IMT LApollon/Milet 2279* în Mysia lângă Miletoupolis).

²⁰ Pentru acest genitiv cf. Mihailov 1943, 98, care citează pe Schwyzer 1939, 561γ (cu bibl.); pentru existența acestui tip în neogreacă, cf. Brixhe 2010, 237 și urm.

la cele mai multe teme nominale are o răspândire covârșitor mai mare decât în alte regiuni elenofone și de aceea este de văzut dacă această frecvență nu se explică aici prin influența unui tip de genitiv asigmatic autohton, trac, de care voi vorbi în alt loc²¹.

§6. Lectura textului. Ordinea citirii și interpretarea. Însumând cele arătate mai sus, ceea ce se vede pe piatră este:

Fig. 8. Frontonul stelei: a. (sus) Desen pe fotografie, b. (jos) Fotografia neretușată, pentru comparație.

iar lectura acestui text este:

Αντιγόνα Αυλοζανις
ζῆ Σεύθη

Antigona nu poate fi legat de Aulozanis, și nici ζῆ de Σεύθη. În ordinea obișnuită, în care cuvintele se citesc de la stânga la dreapta, iar rândurile de sus în jos, textul nu are sens. Este așadar clar că, pentru a fi înțeles corect, el trebuie citit altfel și, într-adevăr, odată admis acest lucru, o altă ordine se impune de la sine²²: Αντιγόνα trebuie grupată cu ζῆ de dedesubt și, la fel, Αυλοζανις cu Σευθη, grupare ce elimină toate dificultățile anterioare:

•Αντιγόνα ζῆ înseamnă '*Antigona (este) în viață*' și desemnează soția supraviețuitoare, care a ridicat monumentul.

•Αυλοζανις Σεύθη *Aulozanis al lui Seuthes* este numele corect și așteptat al soțului, un nume format, ca la greci, din numele personal (Αυλοζανις) și din patronim în genitiv (Σεύθη). Personajul era cu siguranță un trac venit din *Thracia*

²¹ Nu susțin că genitivele în -η, -α, -ο, -υ ș. a. întâlnite în inscripțiile grecești din Tracia ar fi împrumutate ca atare din tracă. Există însă o serie de argumente care pledează pentru existența unui genitiv similar în limba tracă. În acest caz este posibil, în ciuda opoziției ferme a lui Dan Dana (*Coresp.*), ca în regiunile trace limba vulgară să fi folosit genitive grecești dialectale asigmatice, tocmai sub influența substratului lingvistic autohton.

²² Ea fusese de altfel sugerată de L. Robert (apud Bordenache 1965, 256, nota 10). La aceeași concluzie au ajuns independent și Dana 2006, 130 și Olteanu 2004/2007.

propria dintre Haemus, Rhodope și bazinul r. Tonzos, fiindcă în întreaga Tracie sudică dintre Hebros, Erginos și Propontis, adică provincia romană Europa de mai târziu, numele în *zenis* sunt practic absente²³.

Să observăm că textul referitor la femeie apare deasupra figurii în basorelief care o reprezintă, în stânga imaginii, în vreme ce, simetric, textul cu numele bărbatului se află scris pe fronton în dreapta, deasupra figurii acestuia. Inscripția pare astfel împărțită de o linie verticală imaginară în două jumătăți, fiecare conținând numele și figura unuia din soți. Această organizare explică și de ce în r. 2 ζῆ și Σευθη nu sunt scrise, cum ne-am așteptat, de la capul rândului și unul imediat după celălalt, ci aparent sunt despărțite de un spațiu destul de larg: cele două cuvinte din rândul al doilea au fost centrate sub numele de deasupra lor și față de axa verticală de simetrie (fig. 9).

Fig. 9. Axa de simetrie a textului și basoreliefului.

§7. Proveniența monumentului. Originea tomitană a stelei a fost pusă la îndoială în 1979 de către Pfuhl și Möbius²⁴ (a căror lucrare nu a fost folosită de către Stoian), care au constatat că piatra fusese văzută anterior de J. Strzygowski la Istanbul, fără să indice însă locul în care savantul polonez afirmă acest lucru. Łajtar apreciază și el că monumentul provine mai degrabă de la Byzantium decât de la Tomis, susținând această opinie cu următoarele patru argumente:

1. Inscripția a fost văzută mai întâi la Byzantium, de către Joseph Strzygowski (după Pfuhl-Möbius).

2. Dacă inscripția ar fi fost pusă la Tomis, era de așteptat ca numele femeii să fi avut formă ionică (Ἀντιγόνη), în vreme ce varianta dorică Ἀντιγόνα pledează pentru proveniența de la Byzantium, oraș doric²⁵.

3. Numele trace sunt mai de așteptat la Byzantium decât la Tomis.

²³ În afară de acest Αυλοζανις de la Byzantium, mai întâlnim doar un Αυλουζενις la Selymbria (IByz S18: [Α]υλουπορις Αυλουζε[ε]ος...).

²⁴ Pfuhl-Möbius 1979, nr. 1735, p. 421.

²⁵ Caracterul doric al limbii vulgare de la Byzantium s-a păstrat întotdeauna, căci numele turcesc Istanbul reflectă o pronunție dorică /is tan polin/ (εις τὰν πόλιν), nu koine.

4. Stilul și iconografia basoreliefului sunt tipic bizantine.

Nu toate aceste argumente îmi par pertinente și puternice:

1 bis. Astfel, privitor la pct. 1, nu am reușit să identific lucrarea în care Joseph Strzygowski descrie piatra văzută de el la Istanbul. Din textul lui Pfuhl-Möbius s-ar înțelege că între aceasta și ISM II 165 = IByz 370A ar exista unele diferențe: femeia nu are capul întors înainte, ci în trois-quarts, și ea nu stă pe un *Korbstuhl* (scaun împletit), ci pe o banchetă de piatră (*Steinsitz*).

2 bis. La pct. 2 se poate obiecta că în inscripțiile din lumea greacă varianta dorică Ἀντιγόνα este de peste patru ori mai frecventă decât cea ionic-attică și *koine* Ἀντιγόνη, ea întâlnindu-se deseori și în regiuni în care se vorbea alt dialect decât cel doric²⁶. În plus, nu este deloc obligatoriu ca forma numelui să reflecte dialectul orașului în care a fost pusă inscripția, ci mai degrabă pe cel al orașului de origine al purtătoarei²⁷.

3 bis. Nici frecvența invocată la pct. 3 nu mi se pare semnificativă. La Byzantium numele tipic trace nu sunt multe. Doar două nume apar de câte 3 ori (Dadas și Mukaporis), alte câteva de 2 ori (Kotys, Daais, Auluzenis, Metokos, tot aici coradicalile Gokos și Goukousa), în rest întâlnindu-se câte o dată Beithys, Dolis, Kothon, Auluporis, Mukazis, Diliporis, Amatokos; feminine Mokazoire și Elyptos (mai degrabă Egyptos). La Tomis sunt mai puține nume tipic trace (Mukasios, Seuthes, Bitus/Vitus, Dalenus, Mucapor) și mai multe nume dacice, moesiene și incerte (Bouteis, Bydios, Curitthie, Daciscus, Doutouros, Epithai, Skirtos, Skoris, Tara, Uthis, Ziles ș.a.). Numele autohtone de la Byzantion și cele de la Tomis au în comun faptul că au un inventar relativ redus și apar în puține atestări, comparabile ca număr. Diferența între ele constă mai ales în proveniența lor din arii etno-lingvistice tracice diferite.

4 bis. În privința stilului și iconografiei, atât Bordenache cât și Firatli-Robert²⁸, care au tratat subiectul, consideră că motivele sunt comune întregii coaste pontice vestice²⁹, după unii până la brațele Dunării, după alții doar până la Odessus.

Însă în ciuda incertitudinilor și divergențelor de interpretare de mai sus, consider că există trei argumente deosebit de solide care dovedesc că piatra a fost într-adevăr cioplită la Byzantium, de unde ea a ajuns la Constanța în prima jumătate a sec. XX:

a1. Deși Strzygowski și Pfuhl-Möbius interpretează divergent orientarea femeii ori obiectul pe care stă, este cert că ambele lucrări prezintă un monument funerar pe care este figurată scena banchetului funebru, cu aceleași elemente

²⁶ De pildă, în Grecia Centrală și de Nord (Attica, Delphi, Thessalia, Macedonia, insule), în Ionia, Africa (mai ales în Egipt) etc.

²⁷ Astfel, în inscripția *Miletos 140* (sec. III-II a. Chr.) găsim ο Ἀντιγόνα Μηνοφίλου Μά[γνη]σα, cetățeană a unei cetăți ioniene, dar originară din Magnesia Thessaliei.

²⁸ Firatli, Robert 1964, 36 et *passim*.

²⁹ Bordenache 1965, 258: „tipo che potremmo definire «pontico»”.

iconografice. Astfel stând lucrurile, prezența calului dedesubtul scenei³⁰ identifică în mod unic inscripția descrisă de Strzygowski cu cea de care ne ocupăm aici.

a2. Cu toate că motivul banchetului funerar apare într-adevăr pe o arie mai largă³¹, modelul folosit pentru basorelieful acestei inscripții, detaliile scenei, așezarea personajelor și a obiectelor, uneori realizarea plastică, finisajul și chiar forma monumentului se întâlnesc cu o mai mare frecvență în orașe de la Propontis: la Byzantium, dar și în Cyzicus, Dascyleion, Calchedon³² ș.a.

Fig. 10. Scena banchetului funebru în IByz 240.

a3. Pentru originea de la Byzantium pledează și o statistică a distribuției lui ζῆ „este în viață”. Acest cuvânt este relativ rar utilizat în inscripțiile din Tracia, unde el apare de doar 27 de ori dintre cele peste 550 de ocurențe globale ale lui în inscripțiile grecești. Dintre aceste 27 de ocurențe, 20 sunt la Byzantium ori în imediata apropiere (Selymbria, Ergiske, Bizye)³³. Dimpotrivă, participiile prezente folosite de obicei cu această funcție în alte părți sunt aici extrem de rare, masculinul ζῶν întâlnindu-se de doar două ori, iar femininul ζοῦσα niciodată în inscripțiile din acest oraș.

§8. Datarea. Deși scrierea este neîngrijită și neregulată, formele clasice ale literelor, simplitatea textului ca și motivele și calitatea basoreliefului pledează pentru o datare cel mai probabil din sec. I p. Chr., cum apreciază Stoian; după Bordenache 1965, 258 de la începutul acestui secol; după Conrad 2004, 125 de la mijlocul lui.

³⁰ Pfuhl-Möbius 421 citează din Strzygowski „Darunter ein Pferd”.

³¹ Cf. IGB I² 221 de la Odessus, dar și IG II² 12091 de la Athena (II p. Chr.) ori BCH 83 (1959) p. 635-636 (fig. 11) de la Kalamai.

³² Cf. *IMT Kyz Kapu Dağ* 1598, 1662, *IMT Kyz LDascyl* 2055, *IKalchedon* 49 și 58 etc.

³³ IByz 177, 207, 208, 226, 228, 232, 238, 248, 265, 269, 272, 308, 315, S34 = SEG 49:913, SEG 50:667, JÖAI 23 (1926) Bbl. 128, 23.

NOTE EPIGRAPHIQUE:
DE NOUVEAU SUR L'ISM II, 165= IBYZ 370A

RESUME

L'auteur présente une meilleure photographie du monument. Il confirme la forme Αντιγόνα du nom de la femme, en proposant la lecture Αυλοζανις pour le deuxième nom, avec un Z rétrograde, au lieu d' Αυλοσσανις. Pour le premier mot de la deuxième ligne, lu [γυ]νη par l'éditeur, l'auteur constate que la seule lecture acceptable est ζῆ „qui vive, qui est en vie”. Ensuite, il observe que le texte est organisé d'une part et de l'autre d'un axe médian de symétrie, ainsi qu'on doit lire Αντιγόνα ζῆ à gauche (le nom de la femme vivante) et Αυλοζανις Σευθη à droite (le nom du mari défunt), un thrace venu probablement de la *Thracia propria*, car les noms en *-zenis* font absence de la Thrace propontique. À la fin l'auteur soutient lui-aussi l'origine byzantine du monument.

BIBLIOGRAPHIE

Bordenache 1965	Bordenache, G., <i>Temi e motivi della plastica funeraria di eta Romana nella Moesia inferior</i> , Dacia N. S. 9, 1965, 255-257.
Brixhe 2001	Brixhe, C., in <i>Bulletin Épigraphique</i> , REG 114, 2001, 308.
Brixhe 2010	Brixhe, C. <i>Linguistic Diversity in Asia Minor during the Empire: Koine and Non-Greek Languages</i> , in Bakker, E.J. (ed.), <i>A Companion to the Ancient Greek Language</i> , Malden-Oxford-Chichester, 2010, 228-252
Conrad 2004	Conrad, S., <i>Die Grabstelen aus Moesia Inferior. Untersuchung zu Chronologie, Typologie und Ikonographie</i> , Leipzig, 2004, nr. 125.
Cuvigny <i>Coresp.</i>	Cuvigny, Hélène, responsabilă cu programul de cercetare <i>Ostraca du désert Oriental</i> al Institutului de Papirologie de la Sorbona și membră a consiliului științific al IFAO din Cairo, într-o scurtă corespondență email cu autorul, pe marginea unor nume în <i>zenis</i> atestate în ostraca din Egipt.
Dana 2006	Dana, D., <i>Les noms de facture thrace dans LGPN IV: les noms fantômes et d'autres corrections</i> , ZPE 157, 2006, 127-142.
Dana <i>Coresp</i>
FD III-6	Dana, D., într-o corespondență email privată.
Valmin, N. (ed.), <i>Fouilles de Delphes, III. Épigraphie</i> . Fasc. 6: <i>Inscriptions du théâtre</i> , Paris 1939.
Firatli, Robert 1964	Firatli, N. Robert, L., <i>Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine</i> , Paris, 1964.
IByz	Łajtar, A. <i>Die Inschriften von Byzantion. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien</i> , 58, Bonn, 2000.
IKalchedon	Merkelbach, R., Dörner F. K., Şahin, S., <i>Die Inschriften von Kalchedon. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien</i> , 20, Bonn, 1980.
IKlaud	Becker-Bertau, F., <i>Die Inschriften von Klaudiu Polis. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien</i> , 31, Bonn, 1986.

- IMS I Mirković, M., Slobodan Dušanić, S. (eds.), *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Beograd, 1976.
- IMT Kyz Kapu Dağ Barth, M., Stauber, J. (eds.), *Inschriften Mysia & Troas [IMT]*, Leopold Wenger Institut, Universität München. Version of 25. 8. 1993 (Ibycus). Packard Humanities Institute CD #7, 1996 (Mysia, «Kyzikene, Kapu Dağ», nr. 1401-1856).
- IMT Kyz LDascyl Barth, M., Stauber, J. (eds.), *Inschriften Mysia & Troas [IMT]*, Leopold Wenger Institut, Universität München. Version of 25. 8. 1993 (Ibycus). Packard Humanities Institute CD #7, 1996 (Mysia, «Kyzikene, Lacus Dascylitis», nr. 2011-2104).
- IMT LApollon/Milet Barth, M., Stauber, J. (eds.), *Inschriften Mysia & Troas [IMT]*, Leopold Wenger Institut, Universität München. Version of 25. 8. 1993 (Ibycus). Packard Humanities Institute CD #7, 1996 (Mysia, «Lacus Apolloniatis & Miletupolis», nr. 2150-2417. Include și Elmar Schwertheim, *Miletupolis. Inschriften und Denkmäler. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 26. Bonn, 1983.
- ISM II Stoian, I., *Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine. 2 (Tomis)*, București, 1987 ș
- Lajtar Lajtar, A., *Die Inschriften von Byzantion. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, 58, Bonn, 2000, 251–252.
- Mihailov 1943 Mihailov, G., *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie*, Sofia, 1943.
- Miletos McCabe, D. F., *Miletos Inscriptions. Texts and List*. «The Princeton Project on the Inscriptions of Anatolia», The Institute for Advanced Study, Princeton, 1984.
- O.Krok. Cuvigny, H., *Ostraca de Krokodilô. La correspondance militaire et sa circulation. Praesidia du désert de Bérénice. II, Fouilles de l'IFAO*, Cairo, 2005.
- O.Max. Ostraca nepublicate de la Maximianon (Al-Zarqua, Egipt), cu număr de inventar.
- Olteanu 2004/2007 Sorin Olteanu, pagina web http://soltdm.com/inscr/ism/ism2_165.htm din 2004, refăcută și mutată în 2007 la http://soltdm.com/inscr/ism/2_165/ism2_165.htm.
- Pfuhl-Möbius 1979 Pfuhl, E., Möbius, H., *Die ostgriechischen Grabreliefs*, 2. 1, Mainz, 1979.
- SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum*
- Tomitana Stoian, I., *Tomitana. Contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, 1962.
- Schwyzler 1939 Schwyzler, E., *Griechische Grammatik*, erster Band, München, 1939.

ABREVIERI

- AARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj
Acta MP – Acta Musei Porolisensis, Zalău
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
AISC – Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj
AJAH – American Journal of Ancient History, Cambridge, Mass
ANRW – *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, Berlin-New York
AnzeigerSBWien (SAWW) – Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, Viena
Apulum – Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArhMed – Arheologia Medievală, Reșița
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași-București
ArheologijaSofia – Arheologija. Organ na Arheologičeskija Institut i Muzej, Sofia
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BCCȘ – Buletinul Cercurilor Științifice Studentești, Alba Iulia
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
CAB – Cercetări Arheologice în București, București
CAMNI – Cercetări Arheologice, Muzeul de Istorie al R. S. România/Muzeul Național de Istorie a României, București
CCA – Cronică Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București
Dacia N. S. – Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, București
EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Glotta – Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen
GodišnikSeverna – Godišnik na Muzeite ot Severna Bălgarija, Veliko Tărnovo
HSCPh – Harvard Studies in Classical Philology, Harvard
IzvestijaBAD – Izvestija na Bălgarskoto Arheologičesko Družestvo, Sofia
IzvestijaSeverozapadna – Izvestija na muzeite v Severozapadna Bălgarija, Sofia
IzvestijaSofia – Izvestija na Arheologičeskija Institut, Sofia
IzvestijaVarna – Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
MatIstMuzBuc – Materiale de Istorie și Muzeografie, București
MittDAI, RömAbt – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung
PBF – Prähistorische Bronzefunde, München-Stuttgart
RadVM - Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad
RazPr – Razkopki i Proučvanija, Sofia
REA – Revue des Études Anciennes, Bordeaux
RÉSEE – Revue des Études Sud-Est Européennes, București
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
StCl – Studii Clasice, București
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorische Archäologie, Bonn
SCIVA, tomul 63, nr. 1-2, București, 2012, p. 195-196

Paideuma

Author: Universität Frankfurt am Main. Frobenius-Institut.; Deutsche Gesellschaft für Kulturmorphologie.; Frobenius-Gesellschaft.

Publisher: Frankfurt am Main : Forschungsinstitut für Kulturmorphologie an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, Leipzig : Otto Harrassowitz Bamberg : Bamberger Verlagshaus Meisenbach & Co. Leipzig : Otto Harrassowitz Wiesbaden : Franz Steiner Verlag Stuttgart : W. Kohlhammer 1938-

AnzeigerSBWien (SAWW) – Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, Viena

AJAH – American Journal of Ancient History, Cambridge, Mass

HSCPh – Harvard Studies in Classical Philology, Harvard